

ЕКОЛОГІЧНІ ЗАГРОЗИ У ЗОНІ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

ENVIRONMENTAL THREATS IN THE UNITED FORCES OPERATION ZONE

Стрельник В.В., к.ю.н.,
доцент кафедри приватного та соціального права
Сумський національний аграрний університет

Стаття присвячена екологічній ситуації на східних територіях України, яка визнається критично загрозливою. Воєнний конфлікт на території Операції об'єднаних сил відбувається в найбільшому в Європі вугледобувному районі з великою кількістю потенційно небезпечних об'єктів хімічної, металургійної та вугільної промисловості. Наслідком збройного конфлікту є значна шкода довкіллю, екологічним системам, природним ресурсам.

Ключові слова: охорона навколишнього середовища, зона Операції об'єднаних сил, екологічні загрози, екологічно небезпечні об'єкти, екологічний моніторинг, екологічний аудит територій.

Статья посвящена экологической ситуации на восточных территориях Украины, которая признается критически угрожающей. Военный конфликт на территории Операции объединенных сил происходит в крупнейшем в Европе угледобывающем районе с большим количеством потенциально опасных объектов химической, металлургической и угольной промышленности. Последствием вооруженного конфликта является значительный ущерб окружающей среде, экологическим системам, природным ресурсам.

Ключевые слова: охрана окружающей среды, зона Операции объединенных сил, экологические угрозы, экологически опасные объекты, экологический мониторинг, экологический аудит территорий.

The article is devoted to the ecological situation of the eastern territories of Ukraine, which is considered to be critically threatening. Lack of proper ecological control over the quality of the environment in uncontrolled areas of Donetsk and Luhansk oblasts, underestimation of environmental threats in the zone of operation of the combined forces exacerbates a situation that, in the near future, could become an environmental disaster.

The military conflict in the operation of the combined forces takes place in the largest coal mining region in Europe with a large number of potentially dangerous objects of the chemical, metallurgical and coal industries.

The main factors of the threat of an ecological catastrophe are the significant limitation of accessibility, reducing the quality of water resources. This is due to the danger of destruction of industrial facilities and infrastructure, increasing the likelihood of failure of tanks, treatment and drainage systems, sewage and hazardous waste entering the source of drinking water.

According to our deep conviction, the primary and basic condition for eliminating the consequences and preventing the emergence of territories of environmentally hazardous objects is the cessation of the operation of the united forces in the east of our country. System independent process of assessing the condition of industrial objects of high ecological danger in the Donbass, collecting and objective analysis of evidence for establishing the conformity of hazardous activities, measures and conditions will serve as the basis for creating a register of territories of potentially environmentally hazardous objects, will allow to provide funds as soon as possible response to emergencies in the specified territories.

Key words: environmental protection, united forces operation zone, environmental threats, environmentally hazardous objects, ecological monitoring, ecological audit of territories.

Україна належить до країн із високим рівнем екологічної безпеки за наслідками виробництва. Основними джерелами забруднення для навколишнього середовища є підприємства, види їх діяльності. Особливої уваги потребує проблема низького рівня модернізації виробництва, використання застарілих технологій, обладнання, що підвищує ризик техногенних катастроф.

Екологічна ситуація Донбасу, яка тривалий час була кризовою, у період воєнних дій набула ознак екологічної катастрофи. Наслідком збройного конфлікту на сході України є значна шкода довкіллю, екологічним системам, природним ресурсам. Відповідно до Принципу 25 Декларації Ріо (1992 р.) проблеми миру, розвитку й охорони навколишнього середовища перебувають у взаємній залежності. У Всесвітній хартії природи, схваленої Генеральною Асамблеєю ООН 28 жовтня 1982 р., зазначається, що зберегти природу, її ресурси неможливо, поки людство не навчиться жити в мирі та не відмовиться від війни, виробництва зброї. Відповідно до п. 5 природу необхідно захищати від розграбування внаслідок війни або інших ворожих дій, утримуватися від будь-яких дій, які завдають шкоди довкіллю (п. 20) [1].

Відсутність належного екологічного контролю за якістю навколишнього середовища на невідконтрольованих територіях Донецької та Луганської областей, недооцінка екологічних загроз у зоні Операції об'єднаних сил (далі – ООС) загострює ситуацію, яка у найближчій перспективі може стати екологічним лихом. Воєнний конфлікт на території ООС відбувається в найбільшому в Європі вугледобувному районі з великою кількістю потенційно небезпечних об'єктів хімічної, металургійної та вугільної промисло-

вості. На Донбасі розташовано 25% підприємств української промисловості, з них 80% – екологічно небезпечної: шахти, хімічні, металургійні комбінати. Більшість хімічних заводів розташовані безпосередньо на лінії вогню.

Водночас схід України залишається одним із небагатьох місць, де збереглися унікальні типчакowo-ковилкові цілинні степи, байрачні та заплавні ліси.

Правові проблеми у сфері охорони навколишнього середовища під час збройних конфліктів на науковому рівні розглядалися у роботах вітчизняних і зарубіжних науковців Г. Балюк, А. Дмитрієва, О. Задорожного, О. Макаренка, М. Медведевої, В. Муравйова, Н. Соколової, О. Шомпол та ін.

За 150 років інтенсивного видобутку вугілля в регіоні утворилося близько 1 млрд м³ пустот, переважна частина яких поступово заповнюється водою. Величезні накопичувачі промислових відходів (металургійні шлами, золотидвали), що утворюються в процесі виробництва коксохімічної та хімічної промисловості, є джерелами значних екологічних ризиків.

За результатами екологічного моніторингу східних територій в Україні критично залишається ситуація забруднення поверхневих і підземних вод, рекультивациі ґрунтів, пошкоджених військовою технікою, вибухами, мінами та згоранням боєприпасів. У Донецькій і Луганських областях України внаслідок артилерійських обстрілів, застосування вибухівки сталося значне забруднення довкілля хімічними токсичними речовинами, уламками металів, важкими металами. Утворилися численні воронки, що знищили природні заповідні території, відбулося затоплення шахт, будівництво оборонних споруд, копанок

привело до пошкодження каналізаційних і водогінних мереж. Зі 135 об'єктів природно-заповідного фонду, розміщених у зоні ООС, 38 пошкоджені частково або повністю, від пожеж воєнного характеру постраждали 17% лісів, 24% степів. Проблемним є неконтрольоване видобування та вивіз природних ресурсів, рубка лісів, скиди небезпечних речовин у річки та інші водойми [2].

Небезпечним екологічним наслідком ведення бойових дій на Донбасі є забруднення навколишнього середовища через аварійне порушення роботи великих промислових підприємств. Внаслідок бойових дій на території Донецької та Луганської областей було пошкоджено низку екологічно небезпечних підприємств (Ясинівський, Авдіївський і Єнакіївський коксохімічні заводи, Торецький феросплавний завод, Алчевський металургійний комбінат, Лисичанський нафтопереробний завод, Донецький казенний завод хімічних виробів, северодонецький «Азот», горлівський «Стирол», Слов'янська, Луганська, Вуглегірська та Миронівська теплові електростанції) [3].

Через заподіяння шкоди обладнанню, аварійні зупинки підприємств значно зростають ризики негативного впливу на довкілля регіону. Ще у 2013 р. на територіях, які зараз окуповані, було визначено екологічно небезпечними більш як 4,5 тис підприємств.

Переваганий важкою промисловістю східний регіон містить багато небезпечних об'єктів. Так, на території Донецького казенного заводу хімічних виробів містяться аміакопроводи, склади отруйних відходів, відстійники хімічних виробництв.

Через недостатнє фінансування припинено відкачування води з багатьох шахт. Затоплення шахт призводить до виходу шахтних вод на поверхню, забруднення й отруєння підземних вод басейнів р. Сіверський Донець і малих річок Приазов'я, питної води. Як наслідок, важкі солі можуть потрапити у ґрунтові води, річки, Чорне море.

Екологічну загрозу для довкілля становить шахта «Юнком» у передмісті Єнакієвого, у якій ще у 1979 р. проводилися підземні ядерні випробування і яка несе загрозу радіоактивного забруднення для навколишнього середовища. До 2018 р. виробки «Юнком» були на сухій консервації. Підземна бетонна капсула захищає заражену площу. Є загроза затоплення цієї шахти, однак російськими фахівцями вона оголошена безпечною. Наслідком затоплення шахти може бути розмивання радіоактивного ґрунту. Води, забруднені радіоактивними матеріалами, потрапляють у річки Кальміус і Сіверський Донець, а потім – в Азовське та Чорне море.

Територією екологічно небезпечних об'єктів визнається населений пункт Горлівка Донецької області. Екологічний стан розцінюється як загрозовий, що характеризується збільшенням кількості отруєнь серед місцевих жителів від токсичного метану, забруднення джерел питної води. Зазначена ситуація виникла у зв'язку із закриттям шахт, зупинкою видобутку вугілля в районі зазначеного населеного пункту. Спостерігається процес підйому шахтних вод, затоплення нижніх шахтних горизонтів. Вода з нижніх горизонтів, піднімаючись, виштовхує на поверхню метан, інші отруйні гази.

У смт Новгородське Донецької області, поблизу Торецька, розташований фенольний завод, який скидає до своїх відстійників феноли, фенольні сполуки, сірчану кислоту, формальдегіди, нафтопродукти, нафталін, інші хімічні речовини. Потрапляння таких речовин до ґрунту може призвести до найтяжчих екологічних наслідків. За оцінками фахівців, у відстійниках знаходиться 270 т фенолу та фенольних сполук. У разі прориву дамби хімікати потечуть до р. Кривий Торець, далі – в Сіверський Донець, а потім потраплять до Азовського моря.

Потенційну екологічну небезпеку у разі заострення бойових дій можуть становити металургійні комбінати, розташовані у Маріуполі – «Азовсталь», імені Ілліча. На-

приклад, у разі руйнування шламонакопичувача «Азовсталь» небезпечні речовини можуть потрапити до Азовського моря. Безпосередньо на березі Азовського моря розташовані золонкопичувач ТЕЦ і відвал шлаків мартенівського, конверторного виробництв.

У разі повної зупинки виробництва коксохімічних підприємств на них може статися залповий скид неочищених промислових вод, у яких містяться шкідливі, отруйні речовини (аміак, феноли, роданіди, смоли тощо), що в сотні разів перевищують гранично допустимі норми.

У межах Довжанська Луганської області розташовано 45 тліючих відвалів. Унаслідок цього концентрація сірководню в місті у 45 разів перевищує допустимі норми. Крім сірководню, промислові відходи, що тліють, викидають в атмосферу багато важких і рідкоземельних елементів, концентрація яких сьогодні не відома.

Основними чинниками загрози екологічної катастрофи є істотна обмеженість доступності, зниження якості водних ресурсів. Це пов'язано з небезпечною руйнуванням об'єктів промисловості й інфраструктури, підвищення ймовірності відмови відстійників, очисних і дренажних систем, попадання стічних вод і небезпечних відходів у джерела питної води.

Водні ресурси Донбасу складаються з річки Сіверський Донець, підземних вод, яких експлуатується близько 1 100 тис. м³ на добу. Стоки промислових і комунальних підприємств до 92% не очищені. Будь-яка аварія на очисних спорудах і сховищах відходів призведе до забруднення поверхневих вод, потрапляння небезпечних речовин у зазначений водний об'єкт, який є джерелом водопостачання в регіоні.

Основними небезпечними речовинами, що представлені серед характерних забруднювачів у регіоні, є сірка, сірчані сполуки, аміак, фосфор, вугільний пилок, сірчана кислота, сульфатні сполуки, формальдегіди, свинець, ртуть, а також композитні хімічні відходи різноманітних підприємств, серед яких є сильнодіючі отруйні речовини, такі як мононітрохлорбензол [4, с. 12].

У разі руйнування греблі Дніпровської ГЕС, що знаходиться на відстані 40 км від греблі Запорізької АЕС, швидкість припливної хвилі складатиме 4–5 м/с. Від гідродару та величезної кількості води дамби будуть розмиті, рівень води в Каховському морі може сильно знизитися. Ставок-охолоджувач Запорізької АЕС залишиться без води, що призведе до аварії за прикладом Фукусіми у зв'язку з проблемою охолодження шести реакторів-мільйонників.

Небезпеку становлять шахтні гази, метан, радіоактивний радон, які під час затоплення виробок піднімаються на поверхню. Із накопичення метану в підвалах будівель і шахтних териконах зростає загроза вибухів. Затоплення виробок, пустот становить небезпеку просідання ґрунтів. Розгалужена мережа виробок існує під усіма шахтарськими містами, в зоні ризику опиняються цілі житлові мікрорайони. Враховуючи зазначене, підсумовуємо, що екологічна проблема із забрудненням води є найбільш масштабною.

Первинною й основною умовою усунення наслідків, попередження виникнення територій екологічно небезпечних об'єктів, на наше глибоке переконання, є припинення ООС на сході нашої країни. Збройний конфлікт виключає можливість правового забезпечення екологічної безпеки, яке б орієнтувалося виключно на норми національного законодавства [5].

Екологічно-небезпечні наслідки військового конфлікту на сході України привернули увагу міжнародної спільноти. У травні 2016 р. було ухвалено резолюцію «Захист довкілля в районах, вражених збройними конфліктами». Це перший документ міжнародної спільноти за останні 20 років щодо захисту довкілля у зонах збройних конфліктів. До резолюції, ініційованої делегацією України, як співавтори приєдналися ЄС, Канада, Ліван, Норвегія, ДРК,

Ірак, Південний Судан та Йорданія. У грудні 2017 р. було ухвалено нову резолюцію щодо «Пом'якшення наслідків та обмеження забруднення довкілля у районах, вражених збройними конфліктами та тероризмом», ініційовану Україною, Норвегією й Іраком.

Для вирішення екологічних проблем, які виявив збройний конфлікт, необхідно долучити міжнародні інституції, зокрема ЮНЕП, напрацьований ними досвід міжнародно-правового регулювання захисту навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки. Окремої уваги потребує питання проведення фахової постконфліктної оцінки екологічних наслідків війни на сході України. Від-

повідно, постає нагальна потреба відновлення та розвитку системи екологічного моніторингу.

Держава Україна має забезпечити проведення екологічного аудиту на територіях Донецької та Луганської областей. Системний незалежний процес оцінювання стану промислових об'єктів підвищеної екологічної небезпеки на Донбасі, збирання й об'єктивний аналіз доказів для встановлення відповідності небезпечних видів діяльності, заходів, умов слугуватиме основою створення реєстру територій потенційно екологічно небезпечних об'єктів, дозволить у найкоротші терміни забезпечити засоби реагування на надзвичайні ситуації на зазначених територіях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Всесвітня хартія природи, схвалена Генеральною Асамблеєю ООН, 28 жовтня 1982 р. Официальные отчеты Генеральной Ассамблеи, тридцать седьмая сессия, Дополнение № 51. С. 24–27.
2. Личенко І.О. Проблеми екологічної безпеки тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та організаційно-правові засади їхнього вирішення. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/34653/1/44_279-284.pdf.
3. Іванюта С.П. Причини та ризики виникнення надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру на території АТО. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ekoproblemu_ATO-24fa1.pdf.
4. Настасенко О.Г., Бондар О.І., Машков О.А. Системний підхід щодо ліквідації загроз екологічної катастрофи у зоні антитерористичної операції. Екологічні науки. 2014. № 6. С. 5–20.
5. Балюк Г.І., Шомпол О.А. Національні та міжнародно-правові проблеми регулювання охорони довкілля і забезпечення екологічної безпеки під час збройних конфліктів. Адміністративне право і процес. 2015. № 2 (12). URL: <http://aplaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-12-2015/item/462-natsionalni-ta-mizhnarodno-pravovi-problemy-regulivannya-ohorony-dovkillya>.

УДК 349.42

СОЦІАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ І ДІЯЛЬНІСТЬ АГРОХОЛДИНГОВИХ КОМПАНІЙ В УКРАЇНІ

SOCIAL ORIENTATION AND ACTIVITY OF AGRICULTURAL HOLDING COMPANIES IN UKRAINE

Урсолова А.В., студентка

*Інститут прокуратури і кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Скорик Д.С., студентка

*Інститут прокуратури і кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена дослідженню соціальної спрямованості агрохолдингових компаній і їх впливу на забезпечення належного рівня життя громадян, які мешкають у сільській місцевості. Висвітлено проблемні аспекти, що виникають під час здійснення діяльності цими суб'єктами господарювання. Також охарактеризовано й позитивний вплив агрохолдингів на соціально-економічний розвиток сільських територій.

Ключові слова: агрохолдингові компанії, агрохолдинг, соціальна сфера, соціальна спрямованість, соціально-економічний розвиток, сільські території, інфраструктура села, соціальний бюджет агрохолдингу.

Статья посвящена исследованию социальной направленности агрохолдинговых компаний и их влиянию на обеспечение надлежащего уровня жизни граждан, проживающих в сельской местности. Рассмотрены проблемные аспекты, возникающие при осуществлении деятельности данными субъектами хозяйствования. Также охарактеризовано и положительное влияние агрохолдингов на социально-экономическое развитие сельских территорий.

Ключевые слова: агрохолдинговые компании, агрохолдинг, социальная сфера, социальная направленность, социально-экономическое развитие, сельские территории, инфраструктура села, социальный бюджет агрохолдинга.

The article is devoted to the research of social orientation of agricultural holding companies and their impact on ensuring an adequate standard of living for citizens living in rural areas. If an agricultural holding company has a priority to receive profit, then for society, the inhabitants of the respective rural community, it is essential to ensure the moral and material benefits of each member of this community. Despite the popularity and prevalence of agricultural holdings, their existence generates a series of socio-economic problems and increases the level of social tension in rural areas. Therefore, their social role can be considered rather unambiguous.

The problematic aspects that arise in carrying out activities by these economic entities and how this is reflected in the social sphere of the life of the local population was highlighted. The main negative consequences of the activities of agricultural holdings in the social context for rural areas is the low employment of rural the population and the absence of tax payments in local budgets.

In addition, the positive influence of agricultural holdings on the socio-economic development of rural areas was also characterized. Successful agrarian companies provide work for local residents, pay taxes to local budgets, support and, in some cases, develop, rural infrastructure. The support of rural territories to agricultural holdings is, as a rule, charitable and carried out as a one-time, fragmentary, and systematic. Such measures are carried out at the discretion of agricultural holdings, indicating their non-eligibility. The activities of economic entities in the countryside should be dictated not only by the market and the prospect of profit, but also by the totality of social relations that mediate the development of rural areas and the welfare of their inhabitants.

Key words: agricultural holding companies, agroholding, social sphere, social orientation, socio-economic development, rural areas, rural infrastructure, social budget of agroholding.